

ОБЛІК І АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ
ВИРОБНИЧОГО ПІДПРИЄМСТВАACCOUNTING AND ANALYSIS OF RECEIVABLES
OF THE MANUFACTURING ENTERPRISE

У статті досліджено стан фінансового та податкового обліку дебіторської заборгованості виробничого підприємства ТОВ «Дніпропласт», окреслені відмінності в організації обліку за міжнародними правилами порівняно з українськими. Дано оцінку організації обліку на підприємстві, зокрема матриці резервування кредитного ризику на базі міжнародних стандартів і розрахунку резерву сумнівних боргів. Проаналізовано структуру та динаміку дебіторської заборгованості; розраховані коефіцієнти ліквідності та обертання різних типів дебіторської заборгованості, проведено порівняння з аналогічними показниками кредиторської заборгованості. Підтверджено вплив методики оцінки торговельної заборгованості на ефективність управління дебіторською заборгованістю. Доказано взаємозв'язок складу та динаміки дебіторської заборгованості з показниками фінансового стану підприємства та визначенням бази оподаткування податком на прибуток його діяльності.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, торговельна заборгованість, облік, міжнародні стандарти обліку, резерв сумнівних боргів, кредиторська заборгованість.

УДК 657

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct67-41>

Онищенко В.Є.

к.т.н., доцент,
доцент кафедри девелопменту
нерухомості, обліку та маркетингу
Придніпровська державна академія
будівництва та архітектури

Сінчура В.А.

студентка
Придніпровська державна академія
будівництва та архітектури

Onyshchenko Viktoriia

Prydniprovsk State Academy
of Civil Engineering and Architecture

Sinchura Viktoriia

Prydniprovsk State Academy
of Civil Engineering and Architecture

The article discusses the state of accounting for receivables of the manufacturing enterprise "Dniproplast" LLC – the specifics of the organization of financial and tax accounting of receivables, outlines the differences in the organization of accounting for receivables according to international rules compared to Ukrainian ones. An assessment of the organization of accounting at the enterprise is given, in particular the matrix of credit risk provisioning based on international standards and the calculation of the provision for doubtful debts. The structure and dynamics of receivables were analyzed; the coefficients of liquidity and rotation of various types of receivables were calculated, a comparison was made with similar indicators of payables. The impact of the trade debt assessment methodology on the effectiveness of the management of receivables has been confirmed. The relationship between the composition and dynamics of receivables with indicators of the company's financial condition and the definition of the tax base for the income tax of its activity is proven. The base of the research is the producer of edible plastics LLC "Dniproplast" – a large profitable and financially stable enterprise that is increasing the scale of its activities. Its asset structure is typical of a manufacturing enterprise. The enterprise has high indicators of business activity and uses trade credit due to the excess of payables over receivables. An assessment of the state of accounting that the company's account of receivables is methodically developed and conducted in accordance with current legislation. It has been confirmed that after the transition to the preparation of financial statements according to the rules of international standards, the application of the reservation matrix based on historical and forecast data to calculate the reserve for doubtful debts led to a significant reduction in the amount of trade debts, which indicates its effectiveness. The relationship between the problem of solvency of the enterprise and the majority of issued advances in the structure of current receivables is shown.

Key words: receivables, trade payables, accounting, international accounting standards, reserve for doubtful debts, payables.

Постановка проблеми. Дебіторська заборгованість є одним з основних активів підприємства, інформація про її розмір, стан та строки погашення є важливою у прийнятті управлінських рішень, оскільки ефективно управління дебіторською заборгованістю здатне підвищити рентабельність та прибутковість підприємства. Однак питанням обліку і аналізу дебіторської заборгованості на рівні підприємств не завжди приділяється належна увага, що призводить до негативних наслідків – її прискороеного зростання, неперенесення боргів, втрачання коштів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вчених (Бланк І. О., Власова І. О., Гнатенко Є. П., Голова С. Ф., Кияшко О. М., Лігоненко Л. О. та інші) присвятили свої фундаментальні праці дослідженню методик обліку та підходам до управління дебіторською заборгованістю.

Інші науковці продовжують розвивати теоретичне представлення питань обліку і аналізу дебіторської заборгованості. Так Мамонтова Н. А. розглядає класифікацію дебіторської заборгованості

та приділяє увагу особливостям її обліку, порівнюючи вимоги національних та міжнародних стандартів [1]. Плікус І. Й. здійснює аналіз міжнародних стандартів фінансової звітності з позицій обліку та оцінки дебіторської заборгованості [2]. Шехтерле Р. Р. також порівнює національні та міжнародні стандарти та визначає в них загальні риси та відмінності [3]. Міщук Є. В. досліджує сутність дебіторської заборгованості, її співвідношення з кредиторською заборгованістю та значення для фінансового стану підприємства [4]. Інші фахівці (Бондарчук Н. В. [5], Сарапіна О. А., Томчук О. Ф. [6]) досліджують методики аналізу дебіторської заборгованості і формулюють напрями ефективного управління нею.

Однак не вистачає саме практичного застосування теорій обліку та аналізу дебіторської заборгованості при веденні бізнесу, зокрема впливу методики розрахунку резерву сумнівних боргів (РСБ) для компенсації ризиків неплатежів. Управлінці на підприємствах рідко використовують у своїй повсякденній практиці теоретичні набутки

науковців, а вченим бракує реалістичних матеріалів для своїх досліджень. Отже дослідження розрахунків з дебіторами мають носити прикладний характер та мати прив'язку до конкретного підприємства.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження постановки обліку дебіторської заборгованості виробничого підприємства, її аналіз та оцінка впливу способів обліку торгівельної заборгованості на фінансовий стан підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Облік дебіторської заборгованості вітчизняних підприємств часто має недоліки: погано налагоджений контроль її стану; не завжди нараховується РСБ; не встановлений порядок списання безнадійної заборгованості тощо.

Приймаючи до уваги, що багато підприємств України перейшли на складання фінансової звітності за міжнародними стандартами, має сенс звернутися до норм обліку дебіторської заборгованості в закордонній практиці. В цілому за міжнародними стандартами облік дебіторської заборгованості менш регламентований та стандартизований порівняно з вітчизняним обліком, а за своєю суттю є подібним. Так в міжнародних стандартах не прописаний поділ дебіторської заборгованості на звичайну, сумнівну та безнадійну, не встановлені критерії відповідності до цих категорій. У реальній практиці підприємств для класифікації заборгованості використовують експертну думку. Також не представлені способи розрахунку РСБ, згадується лише матриця забезпечень. Крім того, відрізняється термінологія. Міжнародний облік оперує поняттям «резерв кредитного збитку», який застосовується у процедурі зменшення корисності фінансових активів. При цьому застосовується модель очікуваних збитків із стадіями знецінення фінансових інструментів з градацією між практичною відсутністю негативних змін до фактичного знецінення [7]. В бухгалтерському обліку стаття нарахування резерву на відміну від української практики потрапляє до витрат на збут.

Відповідно до МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» при віднесенні дебіторської заборгованості до боргових фінансових активів, які утримуються до погашення, її первісна вартість має відповідати справедливій вартості, а в подальшому вона оцінюється за амортизованою собівартістю за методом ефективної ставки відсотка [8]. Мова йде про довгострокову дебіторську заборгованість, на яку нараховуються відсотки.

В якості бази дослідження дебіторської заборгованості було обрано виробниче підприємство ТОВ «Дніпропласт», яке виготовляє вироби з пластику для харчової промисловості. Це велике підприємство, занесене до Реєстру великих платників податків, яке складає фінансову звітність

відповідно до МСФЗ, а при визначенні об'єкта оподаткування податком на прибуток на підставі даних бухгалтерського обліку використовує податкові різниці. Один вид таких різниць дають операції з РСБ.

Фінансова звітність підприємства ТОВ «Дніпропласт» за 2017–2021 рр. свідчить про стабільні доходи та поступове збільшення обсягів діяльності. Структура активів характерна для виробничого підприємства – переважають необоротні активи 79–83%. Найбільша частка пасивів ТОВ «Дніпропласт» – власний капітал – 45–50%, зумовлює фінансову стійкість підприємства.

Відповідно до МСБО 1 «Подання фінансової звітності» [9] дебіторську заборгованість ТОВ «Дніпропласт» в аналізованому періоді можна віднести до поточної, яка поділяється на торгівельну та іншу. Особливістю торгівельної заборгованості є відображення у фінансовій звітності одним рядком за чистою реалізаційною вартістю, тобто за вирахуванням резерву сумнівних боргів.

За останні роки (2019–2021) дебіторська заборгованість підприємства представлена товарною заборгованістю і різними видами поточної розрахункової заборгованості. Поточна заборгованість з дебіторами обліковується на рахунках: 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» та 37 «Розрахунки з різними дебіторами». При виявленні сумнівних боргів у складі заборгованості з дебіторами, створюється РСБ за кожним видом заборгованості на 38 рахунку «Резерв сумнівних боргів».

При нарахуванні РСБ витрати в податковому обліку не відображаються, а при списанні дебіторської заборгованості за рахунок РСБ фінансовий результат до оподаткування не коригується. Але при списанні заборгованості з дебіторами, що не відповідає ознакам безнадійної, понад суму РСБ, на суму таких витрат збільшується фінансовий результат до оподаткування [10].

В Наказі «Про облікову політику» ТОВ «Дніпропласт» зазначено, що «дебіторська заборгованість – торговельна дебіторська заборгованість та інша дебіторська заборгованість з фіксованими платежами або платежами, які можна визначити, – класифікується як фінансовий актив категорії «позики та дебіторська заборгованість». Дебіторська заборгованість обліковується на балансі до погашення, тому її оцінюють за амортизованою вартістю.

Відповідно до МСФЗ 9 на підприємстві використовується матриця резервів на покриття збитків на підставі класифікації заборгованості за строками утворення та прострочення платежів. Резерви під збитки, як відсоток від залишку заборгованості зростають у міру збільшення періоду прострочення платежів [7]. Крім історичних даних, підприємство застосовує для резервів додаткові коригування, щоб відобразити очікувані зміни в

погашенні заборгованості. Для цього дебіторська заборгованість класифікується за ступенем кредитного ризику. Значне збільшення ризику настає, якщо платіж прострочений на 30 днів, а повне знецінення – через 90 днів. Середній термін надання кредиту на придбання товарів становить 30 днів. Протягом даного періоду відсотки на непогашену торговельну дебіторську заборгованість не нараховуються.

Проведемо аналіз дебіторської заборгованості підприємства ТОВ «Дніпропласт» на основі усереднених показників балансу (табл. 1).

Частка дебіторської заборгованості в оборотних активах підприємства складає від 38 до 55%, що є типовим для стабільно працюючих підприємств. Динаміка загальної суми поточної дебіторської заборгованості (зріст у 2020 р. на 114,9% та скорочення до 58,3% у 2021 р.) пов'язана з коливанням торговельної заборгованості та розрахунків за виданими авансами. Звертає увагу різке скорочення торговельної заборгованості – за два роки зменшення на 33,5 %. Оскільки це не пов'язане із суттєвим зменшенням обсягів діяльності, (зменшення чистого доходу від реалізації у 2021 р. лише на 10%), мова може йти про збільшення частки передплат покупців та ефективну політику підприємства в роботі з дебіторами. Найбільшу частку в структурі дебіторської заборгованості мають

розрахунки за виданими авансами – від 42 до 69 %. За нею йде дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги – від 18 до 49 %.

Для правильного розуміння змін дебіторської заборгованості проаналізуємо кредиторську заборгованість підприємства (табл. 2).

Кредиторська заборгованість ТОВ «Дніпропласт» в аналізованій період представлена торговельною заборгованістю, розрахунками за одержаними авансами, з бюджетом, з оплати праці та зі страхування. Співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованостей (0,37–0,65) менше одиниці, тобто обсяги кредиторської заборгованості переважають дебіторську. При порівнянні товарних заборгованостей це ще більш помітно (співвідношення 0,14–0,54). Підприємство користується товарним кредитом.

Динаміка загальної суми кредиторської заборгованості повторює динаміку дебіторської заборгованості: у 2020 р. спостерігається зріст на 21% і невелике скорочення у наступному році. В структурі кредиторської заборгованості переважають торговельна заборгованість та розрахунки за виданими авансами, що разом складають близько 98%.

Для оцінки обертання дебіторської заборгованості порівняємо їх значення з показниками обертання кредиторської заборгованості (табл. 3).

Таблиця 1

Дебіторська заборгованість ТОВ «Дніпропласт» у 2019–2021 рр.

Статті активів балансу	Станом на: (тис. грн.)			Зміни за: (%)		
	31.12.2019	31.12.2020	31.12.2021	2020	2021	2020–2021
Дебіторська заборгованість (ДЗ), в т.ч.:	138347	297325	219026	114,9	-26,3	58,3
- торговельна	58166	144904	38660	149,1	-73,3	-33,5
- за виданими авансами	77398	124068	151370	60,3	22,0	95,6
- розрахунки з бюджетом	1435	26371	25679	1737,7	-2,6	1689,5
- інша поточна	1348	1982	3317	47,0	67,4	146,1
Частка ДЗ в оборотних активах	42,4	54,9	37,5	29,5	-31,7	-11,5

Таблиця 2

Кредиторська заборгованість та співвідношення з дебіторською заборгованістю ТОВ «Дніпропласт» за 2019–2021 рр.

Статті пасивів балансу	Станом на: (тис. грн.)			Зміни за: (%)		
	31.12.2019	31.12.2020	31.12.2021	2020	2021	2020...2021
Кредиторська заборгованість (КЗ), в т.ч.:	375694	455386	447686	21,2	-1,7	19,2
- торговельна	228731	270338	268289	18,2	-0,8	17,3
- з бюджетом	4840	2272	4857	-53,1	113,8	0,4
- зі страхування	92	78	172	-15,2	120,5	87,0
- з оплати праці	882	936	1313	6,1	40,3	48,9
- за одержаними авансами	141149	181762	173055	28,8	-4,8	22,6
Відношення ДЗ до КЗ, в т.ч.:	0,37	0,65	0,49	77,3	-25,1	32,9
- торговельної	0,25	0,54	0,14	110,8	-73,1	-43,3
- за виданими авансами	0,55	0,68	0,87	24,5	28,1	59,5

Таблиця 3

Показники обертання дебіторської і кредиторської заборгованості підприємства ТОВ «Дніпропласт» у 2019–2021 рр.

Показники	31.12.2019	31.12.2020	31.12.2021	Зміни (%) за	
				2020	2021
Коефіцієнти обертання:					
- загальної ДЗ	9,4	7,2	5,5	-23,9	-24,1
- торгівельної ДЗ	21,9	15,4	15,3	-29,6	-0,5
- за виданими авансами	18,8	15,5	10,2	-17,3	-34,2
- загальної КЗ	4,3	3,5	3,0	-16,7	-15,9
- торгівельної КЗ	6,8	5,9	5,0	-13,5	-15,4

Всі коефіцієнти обертання в аналізованому періоді високі та мають динаміку до скорочення, тобто тривалість їх обороту збільшується. Причиною цього явища не є зріст дебіторської заборгованості. Більш суттєвим фактором для цього виступають коливання інших статей оборотних активів, зокрема запасів. Тривалість обороту всієї поточної дебіторської заборгованості зросла з 38 до 66 днів. Мінімальна тривалість обороту у торгівельної заборгованості – від 16 до 23 днів. Це характеризує налагоджену дієву роботу підприємства з покупцями. Проблем із своєчасним отриманням грошових коштів немає.

Порівняння показників обертання дебіторської і кредиторської заборгованості демонструє відставання кредиторської заборгованості. Тривалість обороту загальної суми кредиторської заборгованості складає 85–121 днів. Торгівельна кредиторська заборгованість обертається за 53–72 дні. Це підтверджує факт користування підприємством товарним кредитом. Для більш детальної оцінки цих показників потрібне їх порівняння з аналогічними підприємствами галузі.

Суми дебіторської заборгованості підприємства завжди впливають на його платоспроможність (табл. 4).

Всі коефіцієнти ліквідності у 2019–2020 рр. не відповідають нормованим значенням, тобто підприємство має проблеми з платоспроможністю в поточному періоді і в перспективі. Але спостерігається невелика позитивна динаміка.

Одним з низки факторів, що впливає на розраховані коефіцієнти, може виступати «миттєвість» показників балансу, на базі яких проводились розрахунки. З огляду на те, що це потужне

підприємство зі стабільними прибутками і добре налагодженими зв'язками з постійними постачальниками і покупцями, ця проблема не критична.

Висновки з проведеного дослідження. В роботі досліджено стан обліку дебіторської заборгованості виробничого підприємства ТОВ «Дніпропласт» – специфіку організації фінансового та податкового обліку, окреслені відмінності в організації обліку дебіторської заборгованості за міжнародними правилами порівняно з українськими. Дано оцінку організації обліку на підприємстві, зокрема матриці резервування кредитного ризику на базі міжнародних стандартів і розрахунку резерву сумнівних боргів.

Проаналізовано структуру і динаміку дебіторської заборгованості; розраховані коефіцієнти ліквідності та обертання різних типів дебіторської заборгованості, проведено порівняння з аналогічними показниками кредиторської заборгованості. Доказано взаємозв'язок складу та динаміки дебіторської заборгованості з показниками фінансового стану підприємства та визначенням бази оподаткування податком на прибуток його діяльності.

На рівні підприємства облік дебіторської заборгованості методично розроблений з відповідним відображенням у приказі про «Облікову політику». Скорочення обсягу торгівельної заборгованості і задовільний стан обертання дебіторської заборгованості підтверджують дієвість обраної методики розрахунку резерву сумнівних боргів. Виявлені проблеми платоспроможності підприємства пов'язані з переважаючою часткою виданих авансів в структурі поточної дебіторської заборгованості, а також можливим впливом «миттєвості» показників балансу підприємства.

Таблиця 4

Коефіцієнти ліквідності ТОВ «Дніпропласт» у 2019–2021 рр.

Показники	31.12.2019	31.12.2020	31.12.2021
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,041	0,050	0,058
Проміжний коефіцієнт покриття	0,46	0,62	0,57
Загальний коефіцієнт покриття	0,79	0,89	1,07
Коефіцієнт загальної платоспроможності	1,83	1,95	2,00

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мамонтова Н. А., Корнійчук Т. С. Особливості обліку дебіторської заборгованості за національними і міжнародними стандартами. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Науковий журнал*. Острог : Вид-во НаУОА, червень 2021. № 21(49). С. 115–119.

2. Плікус І. Й., Ганус І. С., Гордеєва А. В. Імплементация МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» в систему обліку дебіторської заборгованості. *Інфраструктура ринку*. 2019. Випуск 37. URL: <http://doi.org/10.32843/infrastruct37-108>.

3. Шехтерле Р. Р. Порівняльний аспект обліку дебіторської заборгованості підприємства за П(С)БО та МСФЗ. *Економіка і суспільство*. 2018. Випуск № 16. С. 947–952.

4. Міщук Є. В., Сидорова І. І. Аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості: проблемні аспекти. *Економічна наука*. 2019. № 2. С. 54–57.

5. Бондарчук Н. В., Тімашова А. М. Модель аналізу дебіторської заборгованості: основні показники. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Вип. 3 (2). С. 170–177.

6. Томчук О. Ф., Сидоренко І. М. Методика проведення аналізу дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. *Фінанси, облік, банки*. 2019. № 1 (24). С. 94–101. DOI: <http://dx.doi.org/10.31558/2307-2296.2019.1.10>.

7. МСФЗ 9 «Фінансові інструменти». URL: <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/ifrs-9-financial-instruments>.

8. МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_015.

9. МСБО 1 «Подання фінансових звітів». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_013/page.

10. Податковий кодекс України № 2755-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

REFERENCES:

1. Mamontova N. A. (2021) Osoblyvosti obliku debitorskoi zaborhovanosti za natsionalnymy i mizhnarod-

nymy standartamy [Peculiarities of accounts receivable according to national and international standards]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*, no. 21(49), pp. 115–119.

2. Plikus I. I. (2019) Implementatsiia MSFZ 9 «Finansovi instrumenty» v systemu obliku debitorskoi zaborhovanosti. [Implementation of IFRS 9 «Financial Instruments» in the accounts receivable accounting system]. *Infrastruktura rynku*, no. 37. DOI: <http://doi.org/10.32843/infrastruct37-108>.

3. Shekhterle R. R. (2018) Porivnialnyi aspekt obliku debitorskoi zaborhovanosti pidpriemstva za P(S)BO ta MSFZ. [Comparative aspect of accounting of receivables of the enterprise according to P(S)BO and IFRS]. *Ekonomika i suspilstvo*, no. 16, pp. 947–952.

4. Mishchuk Ye. V. (2019) Analiz debitorskoi ta kredytorskoi zaborhovanosti: problemni aspekty. [Analysis of receivables and payables: problematic aspects]. *Ekonomichna nauka*, no. 2, pp. 54–57.

5. Bondarchuk N. V. (2019) Model analizu debitorskoi zaborhovanosti: osnovni pokaznyky. [Receivables analysis model: main indicators]. *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi*, no. 3 (2), pp. 170–177.

6. Tomchuk O. F. (2019) Metodyka provedennia analizu debitorskoi zaborhovanosti v systemi upravlinnia pidpriemstvom. [Methodology for analyzing receivables in the enterprise management system]. *Finansy, oblik, banky*, no. 1 (24), pp. 94–101. DOI: <http://dx.doi.org/10.31558/2307-2296.2019.1.10>.

7. MSFZ 9 «Finansovi instrumenty». [IFRS 9 Financial Instruments]. Available at: <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/ifrs-9-financial-instruments>.

8. MSBO 39 «Finansovi instrumenty: vyznannia ta otsinka». [ISBO 39 Financial instruments: recognition and evaluation]. Available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_015.

9. MSBO 1 «Podannia finansovykh zvitiv». [ISBO 1 Submission of financial reports]. Available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_013/page.

10. Podatkovyi kodeks Ukrainy (2022) № 2755-VI. [Tax Code of Ukraine]. Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.